

Ilia tanár úr

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Ilia Mihály életében ugyan látszólag nincs kerek évforduló az idén, hiszen 2004-ben volt hetvenéves, de valójában mégis van: „éppen ötven éve kapta meg a diplomáját, s lett ezáltal – szó szerint – Ilia tanár úr.” Ezzel a gondolattal indul Balogh Tamás írása az *Ex Symposion* 2007/59-es számában. Kitűnő ötlet a veszteprémi folyóirat részéről, hogy ezúttal nem az életkorhoz kötődő évfordulót, hanem lényege szerint magát az Ilia-munkásságot tekinti kiindulópontnak. A címlapon a témamegjelölés („Ilia tanár úr”) kiemel egy szerepet, de maga a lapszám ettől a kályhától indulva többet mutat meg. Nem is annyira a szerepek sokaságára gondolok, hanem a *hogyanra*. Egyáltalán nem mellékes ugyanis, *hogyan* tanár Ilia Mihály, és *hogyan* szerkesztő, szervező, irodalomtörténész, levelező. Vagy *hogyan* tápai például.

A lapszám súlyát, gerincét Ilia Mihály és Brassai Zoltán beszélgetése biztosítja – kilencvenkét folyóiratoldalból negyven ezt az interjút tartalmazza. Szó esik, legalább utalásszerűen az életút, a munkásság legtöbb ismert, fontos vonatkozásáról, miközben sejthető az is természetesen, hogy a leírt szöveg sokkal több (régébbi és újabb) beszélgetés lenyomata valójában. Ez az életút nem átfogható egy negyvenoldalas interjúban. De ha a *hogyanra* figyelünk (ahogy többek között Saly Noémi írása is ajánlja a lapszámában), akkor nincs, nem lehet hiányérzetünk – Ilia Mihály portréja az interjúból rajzolódik ki a legpontosabban. Egy önmagát jól ismerő, távolságtartással szemlélni tudó ember arcát látjuk, akiben a tudatosság csak felerősíti azokat a vonásokat, amelyek természetesen, születéstől fogva sajátjai. A tudatosság itt a legkevésbé sem gát, hanem a kibontakozás eszköze: a figyelem és a jóság (ez utóbbiról is több tanítvány beszél) találkoznak.

Az interjúban felbukkan Ilia erdélyi kapcsolatainak emléke és e kapcsolatok jelene. És – ismét csak szükségszerűen – az is, ahogyan a kivételes kapcsolathálóval rendelkező személyiséget kivételes figyelemmel követte a magyar politikai rendőrség. A beszélgetésnek ebből a részéből ezúttal fontosnak tartom hosszasan idézni:

„Mikor a besúgói jelentéseket megnézted, nagy csalódásokat éltél át?”

Igen nagyokat. Egyrészt személyekre vonatkozóan, másrészt pedig sokáig azt hittem, az első háromszáz oldalig (az egész jó kétezer oldal), hogy hallgató nincs az anyagban. Később kiderült, hogy van. Ez például nagyon nagy csalódást okozott. Nagy csalódást jelentett a közvetlen közelemben lévő személyek működése, nagy csalódást jelentett két katolikus papnak a jelentése [...]. Vagy például a külföldi magyar kapcsolataimnak az inszINUÁLÁSA. Kiküldtek egy besúgót, hogy járja végig a címeimet, és azokról adjon információt, jelentést. [...] Nem voltam naiv, tudtam, hogy a körben, amiben mozgunk, irodalom, külföldi kapcsolatok, nyugati kapcsolatok, biztos, hogy megfigyelés alatt vagyok. Azt nem hittem el, hogy ennyire behálózzák az embert, a környezetemet. Gondoltam, hogy ez egy szegény ország ahhoz, hogy lehallgatókat tudjon telepíteni mindenhová. Kiderült, hogy tud: egyetemi tanári szobámba, a lakásomba és a *Tiszatáj* szerkesztőségébe is lehallgatókészülékeket raktak. És ezek mind megvannak: kinek telefonálok, kivel társalgok. Ha meg tudták állapítani, hogy éppen kivel beszélek. [...] Az iratok alapján két bűnöm van. Az egyik a külföldiekkel, a külföldi magyar irodalommal való foglalkozás, a másik pedig a hallgatóimnak a befolyásolása, könyvekkel ellátása, és hogy igyekeztem elhelyezni őket különböző szerkesztőségekbe, írásaikat elhelyezni, és hát ha tudtam, egzisztenciális dolgaikban is segítettem, és befolyásoltam őket világnézetükben, tájékozódásukban. Hát ez természetes, egy tanárnak ez a kötelessége. Ez volt a nézetem. Nem bántam meg, ezt csináltam. Utóbb látom, hogy a karrieremben ez nagy akadály volt.”

A lapszám további részében Ilia Mihály tanítványainak, kollégáinak, barátainak írásai olvashatók – ezek többnyire személyes emlékeket, élettényeket idéznek fel. A szerzők közt ott találjuk Esterházy Pétert, Darvasi Lászlót, Szöcs Gézőt, Pintér Lajost, Géczy Jánost, Bogdán Lászlót, Fenyvesi Ottót, Balogh Tamást, Saly Noémit, Kontra Miklóst, Józsa Mártát, Balázs Attilát, Ferdinandy Györgyöt, Ladányi Istvánt, Bozsik Pétert. Ezek az írások mintegy megerősítik a nagyinterjúból kibontakozó portré egy-egy vonását, részleteznek egy-egy vonatkozást. (Ferdinandy György például a nyugati magyar írókhoz rendszeresen érkező olvasói jelzésekről ír, Józsa Márta az Erdélybe érkező küldeményekről, biztatásokról.) Mindezekhez pedig képanyagként, kísérőmotívumként egy-egy Ilia-levél vagy képeslap csatlakozik. Esetleg egy-egy kis történet – ami ezeknek az üzeneteknek a narratív párja. Zárásképpen egy Saly Noémi által említett epizódot idéznék fel: „Még az egyetemi évek alatt fordítottam egy csomó könyvet Mircea Eliadétól. Szám szerint hatot. Egyszer Ilia tanár úr jön szembe a magyar tanszéki folyosón, a büfé felé menet. Meglát, örülünk.

– Eltettem magának valamit – kotorászik a táskájában.

Kihalássza. Boríték, föltépve, üresen.

– Kiadtak a románok egy eliadés bélyeget, nézze. Gondoltam mindjárt, hogy magának adom.” (*Ex Symposion* 2007. 59.)